

„Urbani aspekti hrvatskobunjevačkog i šokačkog kulturnog identiteta između lijeve obale Dunava i desne obale Tise“ ostavljaju nas, među ostalim, sa sljedećom mišlju: „Grad je riječ, pa gubitak riječi, neminovno vodi gubitku grada, kulturom uređenog, stabilnog središta vlastitosti, identiteta“, dok u tekstu „Baština i visoka kultura dijelovi iz iste cjeline“ autor smatra kako bi najgore bilo pristati na polarizaciju ovih dvaju kulturnih sastavnica „ne samo glede povijesnog pamćenja nego i naše osposobljenosti da radi sebe i onih s kojima živimo – izvanjštimo što veći dio vrijednosti kulturnih i uljudbenih i postignuća naše zajednice“.

Među ostalim, Miković se dotiče i uvijek aktualnog identitetskog, tzv. bunjevačkog pitanja (tekstovi „Ponavljajući bunjevačke škole smrti“ i „Kogod bi tu štogod tio sprkunjit“) braneći hrvatstvo bunjevačkog subetnikuma upravo činjenicama iz domene književnosti, odnosno djelima brojnih autora iz ove zajednice koji su stvarali upravo na hrvatskom jeziku.

Na kraju knjige objavljeno je nekoliko intervjua što ih je Miković dao za ovdašnje hrvatske medije, kao i njegov govor zahvale povodom dobivanja Nagrade za životno djelo u sklopu *Dana hrvatske knjige i riječi – Dana Balinta Vujkova* u Subotici.

Motrišta, rasprave, ogledi još jedna su potvrda Mikovićeve bogatog iskustva u bavljenju navedenim temama te pokazuju koliko su književna, kulturna, jezična i identitetska pitanja teško odvojiva jedna od drugih, posebice u slučaju manjinskih zajednica. Također, govore i o tomu koliko su ovakve široke i vrlo zahtjevne teme u vođanskim Hrvata

osuđene na entuzijazam pojedinaca, budući da ta zajednica, za razliku od nekih drugih manjina u Vojvodini (Mađari, Slovaci, Rusini, Rumunji), nema svoju katedru za izučavanje jezika i književnosti. Ipak, unatoč ogromnom „poslu“ koji je prethodio svakome od tekstova, vrsnom stilu i erudiciji autora, ostaje dojam kako bi možda neka druga osoba (a ne sam Miković koji se potpisuje i kao urednik) bolje priredila, odnosno posložila ponuđen nam sadržaj.

Davor Bašić Palković

Mirjana Crnić Novosel, *Štokavski ikavski govori u Gorskom kotaru*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2019., 242 str.

Na dijalektološkim kartama Gorski je kotar u pravilu označen kao područje koje najvećim dijelom pripada kajkavskom narječju. Pa ipak, u toj se regiji kao svojevrsne jezične oaze susreću i čakavski te štokavski govori. Ova knjiga, nastala na temelju autoričine disertacije, posvećena je goranskim štokavskim ikavskim govorima, koji su zastupljeni u tri naselja: Lič (2011. godine imao je 504 stanovnika), Mrkopalj (755 stanovnika) i Sunger (326 stanovnika). Posrijedi su govori tamošnjih Bunjevaca, čiji su preci doprli do najsjeverozapadnije točke ranonovovjekovnih bunjevačkih migracija.

Knjiga je podijeljena u osam poglavlja, kojima prethode „Predgovor“ te „Popis kratica, pokrata i simbola“. U prvom poglavlju („Uvod“) autorica ističe da je osnovni cilj njezina istraživanja odrediti položaj triju analiziranih mjesnih govora unutar novoštokavsko-

ga ikavskoga dijalekta te njihovu međusobnu diferencijaciju, u prvom redu uz oslanjanje na fonološke i morfološke podatke. U sklopu istraživanja od 2008 do 2012. u nekoliko je navrata najprije snimala (a zatim transkribirala i analizirala) uzorke slobodne jezične uporabe uglavnom starijih stanovnika triju spomenutih naselja, a zatim je tijekom 2013. i 2014. metodom unaprijed pripremljenoga usmenoga upitnika tragala za specifičnim fonološkim i morfološkim pojedinostima.

U drugom poglavlju („Gorski kotar“) autorica iznosi temeljit povijesni i demografski prikaz Gorskoga kotara. U središtu je njezina zanimanja pritom tronarječnost te regije – potanko prikazuje fonološka i morfološka obilježja goranskih kajkavskih i čakavskih govora, dok se od štokavskih govora bavi uglavnom ijekavskima. Ikavski govori glavni su predmet knjige i posvećena su samostalna poglavlja, pa u ovome autorica donosi samo pregled dosadašnje dijalektološke literature koja im je posvećena.

U trećem poglavlju („Štokavsko narječje“) prikazana su glavna fonološka i morfološka obilježja štokavštine te osnovne razlikovne crte štokavskih dijalekata u naglasnom sustavu, odrazu praslavenskoga jata, konsonantizmu itd. Posebnu pozornost autorica posvećuje novoštokavskom ikavskom dijalektu – u vezi s njim kao zajedničke karakteristike ističe inovacije u deklinaciji i naglasnom sustavu, a kao karakteristike prema kojima se unutar njega klasificiraju govori odraz suglasničkih skupina **st'* i **sk'* kao *št* ili *šć*, odraz završnoga *-l* kao *-a* ili *-o* te odraz **d'* kao *đ* ili *j*. Navodi i druga fonološka te morfološka

obilježja toga dijalekta te prikazuje područje njegova prostiranja.

U četvrtom i petom poglavlju autorica u njima iznosi rezultate svojih istraživanja te je na njima težište knjige. U četvrtom poglavlju („Fonologija štokavskih ikavskih govora u Gorskom kotaru“) prikazan je samoglasnički i suglasnički sustav govora Liča, Mrkoplja i Sungera. Kada je riječ o samoglasnicima, govori se međusobno razlikuju se obzirom na redukciju nenaglašenih samoglasnika (u Mrkoplju i Sungeru pojavljuje se samo potpuna redukcija, npr. *dost'*, *neg'*, *vaki*, a u Liču uz to i djelomična redukcija nenaglašenoga *i*, npr. *god'ne*, *poj'st*, *vid'li*) te s obzirom na pojavljivanje ekavskih odraza jata (u Liču ih je najmanje, u Mrkoplju više, a najviše u Sungeru, u kojem su zabilježene i usporodne ikavsko/ekavske inačice, npr. *lin/len*, *ridak/redak*). Lič uz to u naglascima ima dobro očuvan novoštokavski sustav, dok se u Mrkoplju i Sungeru pojavljuju i znatnija odstupanja od njega, npr. silazni naglasak i na nepočetnim slogovima

te gubljenje zanaglasne duljine. Sve su te pojave posljedica čakavskoga utjecaja na mrkopaljski i sungerski govor.

Kada je riječ o suglasničkom sustavu, frikativ *h* nestabilna je jedinica u govoru Liča, dok je dio suglasničkoga inventara u Mrkoplju i Sungeru. Afrikata *dž* nema stabilno mjesto i pojavljuje se samo u riječima stranog podrijetla te kao alofon fonema *č* (npr. *narudžba*), uz češći ostvaraj *ž* u primjerima toga tipa (*naručba*). Specifičan je uz to i „mekši“ (čakavski) izgovor afrikate *ć* u Mrkoplju. Frikativ *f* dio je fonemskoga inventara, stabilniji nego u prošlosti, kad se često zamjenjivao fonemom *v* (npr. *fitalj/vrtalj*). Za sva je tri govora karakteristična delabijalizacija završnoga *m* u *n* (npr. *čujen, narodon, ilon*), koja je karakteristična za velik broj čakavskih i štokavskih govora duž Jadranskoga mora. Sonant *l* na kraju riječi ili sloga mijenja se uglavnom u *a* (npr. *posa, iša*), no u Mrkoplju i Sungeru ima i nepromijenjenih primjera, što je opet utjecaj čakavskoga (npr. *pepel, čuval*). Posebno je zanimljiva razlika u odrazima starih suglasničkih skupina *st'* i *sk'*, koje u Liču daju *št* (npr. *ognjište, štap*), a u Mrkoplju i Sungeru *šč* (*ognjišće, šćap*). Posrijedi je stara izoglosa, koja stanovnike Liča povezuje s Hercegovinom kao vjerojatnim ishodištem, a stanovnike Mrkoplja i Sungera s jugozapadnom Bosnom.

Peto poglavlje („Morfoloģija štokavskih ikavskih govora u Gorskom kotaru“) sadrŕava podroban opis imenske i glagolske fleksije, a u manjoj mjeri i morfoloških odlika nepromjenjivih vrsta riječi. Autorica ističe ujednačenost triju govora u većini obilježja, ali i podudaranje s drugim novoštokavsko ikavskim govorima, uz tek poneka odstupanja. Formalno su tako izjednačeni

nastavci za D, L i I mn. u imeničkoj i zamjeničko-pridjevskoj deklinaciji, i to kao *-in* u muškom i srednjem rodu (npr. *medvidin*) te kao *-an* u ženskom rodu (npr. *ženan*). Nastavak *-a* u G mn. pojavljuje se u imenicama svih triju rodova najdosljednije u Liču, rjeđe u Mrkoplju, a u Sungeru u muškom i srednjem rodu posve izostaje. Osim njega pojavljuju se još i arhaični nastavci *-i* i *-Ø* te ishodišno dvojinski nastavak *-iju*. U imenicama muškoga roda u množini često nije uveden relacijski morfem *-ov/-ev* (npr. *rogi, popi*). I zamjeničko-pridjevska deklinacija odlikuje razmjerno malobrojnim posebnostima u odnosu na druge novoštokavsko ikavske govore. U govorima Mrkoplja i Sungera zabilježene su tako neke čakavske karakteristike, npr. instrumental lične zamjenice 1. lica jednine *manon* te upitno-odnosna zamjenica za živo *ki*. U svim trima govorima pojavljuje se oblik *česa* u G jd. Kad je riječ o deklinaciji pridjeva, u Sungeru je zabilježen nastavak *-on* za D i L jd. ženskoga roda (*u staron kući*). U Sungeru je potvrđen i nastavak *-en* u L jd. muškoga i srednjega roda u posvojnih pridjeva bez obzira na palatalnost završnog suglasnika osnove (*u Noven Vinodolu*).

Glagolski je sustav u trima analiziranim govorima uglavnom tipično štokavski. U 3. l. mn. prezenta, uz nastavak *-e*, sačuvan je i *-u* (npr. *radel/radu*), imperfekt nije posvjedočen, a aorist samo izolirano. Važna su posebnost oblici pomoćnoga glagola *biti* u kondicionalu (*bin, biš, bi, bimo, bite, bi*), koji su zabilježeni u Mrkoplju i Sungeru i očito su čakavskoga podrijetla.

U šestom poglavlju („Zaključak“) autorica saŕima rezultate svojeg istraŕivanja te iznosi završne misli. Ističe kako

glavna razdjelnica goranskih štokavskih ikavskih govora vodi među štokavskim govorom Liča s jedne strane, koji je uglavnom dosljedno novoštokavski, te šćakavskih govora Mrkoplja i Sungera s druge strane, u kojima se uz to opaža i snažan čakavski utjecaj. Iako se u literaturi obično navodi kako je govor Sungera isprva bio čakavski te je naknadno štokaviziran, autorica smatra da ne treba odbaciti mogućnost da govornici štokavskoga ondje bili zastupljeni i prije dolaska čakavaca u 18. st. Na to upućuje pridjevski nastavak *-on*, koji je karakterističan za pojedine štokavske govore, a u Gorskom je kotaru zabilježen samo u Sungeru.

Sedmo poglavlje knjige donosi opsežan popis konzultirane literature, a osmo transkribirane primjere govora iz triju naselja.

Knjiga je uzorna dijalektološka studija, utemeljena na ekstenzivnom poznavanju dosadašnje literature te temeljitom terenskom istraživanju. Dokumentira današnje stanje triju novoštokavskih ikavskih govora u Gorskom kotaru izloženih utjecajima širega jadranskoga areala, a dijelom i susjednih čakavskih govora. (Zanimljivo je da u analiziranim govorima nisu zabilježeni kajkavski utjecaji, što se objašnjava orijentiranošću stanovnika Liča, Mrkoplja i Sungera na obalne centre.) Za Bunjevce u Bačkoj knjiga je osobito zanimljiva jer im omogućuje uvid u jezik skupine Bunjevaca koji već 400 godina žive u drukčijem okruženju. Radi potpunijeg povlačenja paralela bilo bi poželjno kad bi i bunjevački govori u Bačkoj bili predmet jednako temeljita dijalektološkoga istraživanja.

Petar Vuković

Dušan Petronijević, *Društvo bačkih Hrvata u službi Nezavisne Državne Hrvatske*, Malo istorijsko društvo, Novi Sad, 2019.

Ova knjiga, mala po broju stranica, ne donosi mnogo novog sadržaja. Uglavnom je riječ o sadržaju pozajmljenom iz *Leksikonu podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca*, urednika Slavena Bačića. Međutim, ono što knjigu čini posebnom jesu nova tumačenja prošlosti bačkih Hrvata između dvaju svjetskih ratova. Malo je reći da je knjiga tendenciozna. Ona, naime, nastoji dokazati da su ukupna društvena i kulturna događanja hrvatske zajednice u Subotici 30-ih godina prošloga stoljeća samo preludij u žalosne događaje 40-ih godina prošlog stoljeća.

Iznesena tumačenja ne bi bila problematična da su dokazi jaki i brojni. Nažalost, dokazi su previše slabi i malobrojni da opravdaju tako teške inkriminacije, koje pisac tendenciozno i patetično (da upotrijebimo autorovu omiljenu riječ) iznosi protiv hrvatske